

Motion till riksdagen

1985/86:Ju617

Lars Ahlmark (m)

Förhållandet mellan vite och straff

En viktig princip inom all västerländsk rättsskipning är att ingen skall bli dömd två gånger för samma gärning. Denna tillämpas i det väsentliga även i Sverige, även om den inte tagit sig uttryck i någon särskild lagbestämmelse.

I ett särskilt avseende har denna princip ställt till med bekymmer, nämligen när det gäller kollision mellan straff och vite. Ett vite fungerar på så sätt, att någon genom beslut av domstol, kronofogde eller annan myndighet förbjuds något vid ett vite om ett bestämt belopp. Överträds förbudet kan en domstol döma ut ett belopp, högst uppgående till det satta vitesbeloppet. Vitet kan därmed ses som ett mot en bestämd person riktat straffbud.

Emellertid förbjuder den inledningsvis nämnda principen, åtminstone inom rättegångsbalkens ram, att samma person blir utsatt för både vite och straff. Principen upprätthålls genom rättegångsbalken 9 kap. 8 § tredje stycket första meningen, som lyder: "Vite må ej föreläggas, då straff är utsatt."

I många fall leder den använda lagstiftningsmetoden till oönskade resultat. Kritiken har t. ex. formulerats av Ekelöf i hans arbete Rättegång. Han skildrar ett fall av varumärkesintrång, där tingsrätten dels utdömde 30 dagsböter, dels förbjöd den dömden vid vite av 10 000 kr. att efter processen använda varumärket käranden till förfång. Vitesföreläggandet upphävdes sedan av hovrätten. Ekelöf uttalar härom:

Däremot skulle jag vilja invända att kärandens trygghet inte alltid kan anses vara tillräckligt tillgodosedd enbart genom att svaranden utsätts för straff- och skadeståndstvang. Några hårdare straff kan man sällan tillgripa i mål av ifrågavarande slag och den lidna skadan kan vara svår att bevisa. Vidare må påpekas att svaranden kan ha ett starkt ekonomiskt intresse av att bryta mot domen och käranden ett lika intensivt intresse att så ej blir fallet. I ett sådant fall är ett kraftigt tilltaget vite det enda sättet varpå kärandens rättsliga position kan verksamt tryggas.

Det finns många fall där den för brott utsatte främst är intresserad av att få stopp på ett intrång så fort som möjligt och där intresset av skadestånd är sekundärt och den skadelidandes intresse av att det utdöms ett straff är obefintligt.

Problemet går emellertid att lösa; ja, det har lösts för vissa typer av brott, nämligen de som faller under marknadsföringslagen. Dess 9 §, första stycket, lyder: "Den som överträtt vitesförbud dömes ej till ansvar enligt denna lag för gärning som omfattas av förbudet." Härmed upprätthålls principen om boskillnad mellan vite och straff. Men det framgår också att svensk lag

inte i och för sig avvisar tanken att vitessanktionera det som kan straffas som brott, så länge inte samma person för samma gärning kan drabbas av båda sanktionerna.

Mot. 1985/86
Ju617

Den önskvärda ändringen görs lämpligen i rättegångsbalken, som torde vara styrande i flertalet fall. Man kan exempelvis tänka på handräckningsutslag, som kan meddelas även i form av förbud mot brottslig verksamhet (prop. 1980/81:88, s. 31) och som skulle bli omöjliga att bringa i verkställighet om vite enligt utsökningsbalken 2 kap. 15 § jämfört med 16 kap. 12 § ej kunde föreskrivas, så att endast åtgärder av beslagskaraktär – vilka i många fall ger mindre gott resultat – vore möjliga.

Även när det gäller miljöskyddslagen kan en vitessanktion mången gång vara tjänligare än den straffsanktion som föreskrivs enligt 45 §, dels emedan vite sätts till bestämt och avskräckande belopp, dels emedan ett vite utan vidare kan utdömas från inte bara fysiska utan även juridiska personer såsom aktiebolag.

Vid bedömande av huruvida samma gärning föreligger är avsikten att brytande av ett meddelat förbud mot något som i och för sig är straffbelagt skall anses vara samma gärning som den straffbelagda gärningen. Den föreslagna bestämmelsen utgör däremot inget hinder mot att utdöma straff mot ansvariga fysiska personer, trots att vite utdömts mot en juridisk person, och inte heller mot att vite utdöms mot en juridisk person efter det att straff utdömts mot dess ansvariga fysiska personer. Denna fråga torde ha liten betydelse så snart förelagda viten är så kraftiga att den avsedda återhållande verkan uppnås.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen beslutar om ny lydelse av 9 kap. 8 § rättegångsbalken enligt följande:

Då — — — avses. Bestämmelserna — — — 15 kap. 3 §. *Ingen må för samma gärning dömas till mer än endera av straff och betalning av vite. Vite må ej föreläggas kronan.*

Stockholm den 27 januari 1986

Lars Ahlmark (m)